

Euskal liburugintzaz gogoeta inprobisatuak

Bidean galdu diren asmoak eta lanak eta zein soluzio eman problema honi

Urteotan, ez ordinazio eta ez koordinazio, bakoitzak ahal zuena egin du. Batzuk piska bat gehiago, nahi zuten baino. Piska bat gutiago gehienek.

Nahi zutena ezinda gelditu diren lehenengoak argitaratzaileak dira, nire ustez.

LUR: aginduta zeukan liburu zenbait argitara gabe joan zen. Urretavizcayaren *Artea eta gizartea historian*, esate baterako. Urteak dira GERO Lafitteren *Euskaldunen berri literatura* edo Goihenetcheren *Ipar Euskal Herriaren Historia* agintzen ari zaigula. ELKAREK orain eman du Davanten aspaldi agindutakoa, atzerapen tamalgarriz; Apalategiren *Herria: politika eta kultura*, ikusteko gaude oraindik.

Argitaratzaileen problema hau, idazleen problema bihurtzen da berehalaxe. Inork ez du gustora idazten, gero ezin argitaratzeko. Urteotan sarri entzun edo irakurri izan ditugu: Aresti Dekameron prestatzen ari dela; edo ez dakit Don Kixoteren bat, edo Entziklopedia... Ez dira agertu. Levi Strauss-en Basa Pentsaera itzulia omen dago euskarara, Apalategik uste dut. Marta Harnecker ere itzuli bide dute. Garatek ba omen ditu, ez dakit zenbat nobela. Eta abar.

Beharbada soluzio bakarra dago: Argitaletxe haundi bakarra sortzea, zeruak ala ifernuak finantziatua, zientzi liburugintza guztia zentralitzen duena, kreaio literatura eta kreaio literatur itzulpenak utziaz. Argitaratzaile honek «literatura zahar» guzti-guztiaren berrargitalpen serioa bat ere bere gain hartu beharko luke, kolekzio moduan. Eta, batez ere, propio literatura ez den guztia, testugintza izan ezik. Bestela, komertzial ez den libururik atera behar den bakoitzean, «sakrifizio haundiak» egin beharrean dabilzkigu Argitaratzaile guztiak, ia itoan.

Gu, izan ere, sozialismoaren kontrario eta kapitalismoaren aldeko gara, norgehiagoka eta konkurrentzia positiboak direnean; eta merkatu kapitalistaren kontrario eta sozialismoaren aldeko, norgehiagokak eta konkurrentziak sentidurik ez dutenean, eta negatiboak direnean... kulturagintzan batik-bat.

Rikardoren ohorez: dibulgazio eskola

Dibulgazio lan izanez hasi zena, kaos bat bihurturik dago.

1969an publikatu zen Rikardo Arregiren *Politikaren atarian*, «Hastapenak» saileko Luren lehen liburua. Gero, «Hastapenon» asmoari jarraiki, *Mendebaleko ekonomiaren historia*, *Literatura eta kritika*, *Soziologiaren hastapenak*, *Linguistika orain arte*, etc. etc. heldu ziren.

Dibulgazio liburuaren publikatzea politika berria zen euskal liburugintzan, asmoa ez bazen ere berria.

Rikardoren asmo eta helburu ez ziren dibulgazio liburuak bakarrik: kreazio literatura eta itzulpena ere buruan zerabiltzan. Baina arrakastarik haundiena dibulgazio asmoak izango du.

Hurrengo urteetan, elkarri desafioka bezala, editorial denak dibulgazio liburugintzan enpeinaturik dabiltzala ematen du. Gero, animazioa moteldu da; eta gero, nahasketa.

Dibulgazio bezala hasi zena, kaos ikaragarrian amaitu da. Bitartean, izan ere, liburugintzan egin dugun beste burugabekeria guztien gainetik, dibulgazio kontzeptu garbi gabe ere gelditu garela, aitortu behar.

Dibulgazio esatea ez dugu aski honez gero. Mailak, formak, eta abar, zehazkiago erabaki beharko ditugu berriro: dibulgazioari berriro planegituko, haseran zen bezala, berriz ere dibulgazioaren kontzeptu garbiz eta justuz jokatzeke. Hastapenetara itzuli behar. Rikardogana.

Jesuita mafiosoak eta jesuita baten isiltasunean galdu zen liburua

Lanaren antropologia zeritzan liburuari, eta Roman Garate genuen Autorea, Deustun eta EUGTn irakasle. Lan astuna. Bestela okerkeria eta sorginkeria guztietan maisu omen diren jesuita horiek ere ez bait dute oraindik asmatu konjuroa, lan zailak erraz egiteko eta problema zailak erraz konpontzeko. Baina, lan nekezak nekez behintzat konpontzen dituen ere ez da guti. Lan haundia zen, bikaina, harrigarria, asko irakatsi diguna, Roman Garaterena. Lanak eman dizkigun lana. Esker onik diogun lana.

Roman Garaterena lan liburu bat zen. Irakurtzeko baino gehiago, ikeritzekoa. Halako libururik euskaraz publikatzea pozgarri zen eta, batez ere, esperantza bat zen.

Azkenean «bere profesioz» jakitun bat, euskal liburugintzaz arduratzen zitzaigun! Interes partikular gehiegi gabe, nik uste: euskarak ez dirurik eta ez ospirik ematen du.

Azkenean argitaletxe haundi bat ere bagenuen gertu, interes partikularrik gabe zeharo izan ez arren, bai bere interes partikularren interpretazio aski liberal eta eskuzabala egiten zuena, holako libururik euskaraz argitaratzeko.

Autorea, ordea, jesuita da eta argitaldaria —oi dolore!— *Ediciones Mensajero* zen...

Akordatzen ote dira oraindik, *Gero*-ri jesuitek laguntzen omen ziotela eta, beren soinekoak eta lumak eta eztarriak indignaturik urratzen zituzten garrasi-heroi heroiko haik? Segituan sospetxatu zuten ikaragarritzko mafia zetorkigula eta euskararen ikaragarritzko arriskuak laster igarri ziztuzten. Baina oso jende inteligentea zen eta segituan antzeman zien mafieren intentzio txarrei. Eskerrak. Euskal kulturgintzan ez zen «infiltrazio» gaiztorik gertatu.

Egunak ibili ahala, jesuitak ere beste edozein bezain inteligente bihurtu dira, gure heroiak bezain inteligente, esate baterako, eta utzi egin dute euskararen enpresetan eskua —edo hanka— sartzea.

Begira *Gero*-k, oraindik *Mensajero* letra haik zeramatzan artean, zein liburu ateratzen zituen eta orain ateratzen dituenak, letra horiekin bai, baina «gutziz autonomo», esaten dutenez, eta jesuita gaiztoen eskuarterik gabe.

Lanaren antropologia euskaraz argitaratzea ez zen posible izango, atzetik holakoxe argitaratzaile makiabeliko bat egon ez balitz.

Orain, argitaratzaile gaiztoa, isil-isilik dago, zeharo derrotaturik dago eta ez du euskal kultura mehatxatzen. Euskarak ikaragarrizko irabazia atera dizu. Heroi azkar eta bortitz horiei, gure euskara gaisoak ezin sekula behar bezala ordainduko die, hain garrasi ausartez mafiaren hatzamarretatik ordu onean salbatu izana.

Zientifikamente frogatua bait dago, jesuitek lagun diezaioten egunean, galdu dela euskara sekula santa betirako, eta hurrengo egunean Euzkadi, Euskal Herria eta denok amilduko garela, zaldi eta zaldun. Jainkoari eskerrak, hala ere, Euskal Herriak oraindik baditu heroiak, auseratik eta argiak, jesuiten edozein malfiziori eta laguntza estratagema gaiztori derrefente antzeman eta alarmatzen direnak eta, beren bizitza preziosoa arriskatuaz, eta eztaurriko zainak, haien edozein laguntzatatik euskara salbatuko digutenak.

Erroma ere ez al zuten salbatu, gauerdian kakarazka hasi ziren antzerek? Antzar kakara bezalakorik ez dago, arriskuan dauden herriak salbatzeko.

Beraz, beren negoziante sen gaiztoz jesuitek atera zuten *Lanaren antropologia* hura, bigarren partea gabe gelditu da. Gure heroi heroikoei eskerrak, beren ikaragarrizko negozioa egin gabe gelditu dira jesuitak euskararen kontura. Gure heroi heroikoak, bistan da, ez dira hain liburu komertzialak argitaratzeraino makurtzen. Eta nabar-nabarmena da euskal liburu zientifikoaren produkzioak harrez gero ezagutu duen gora. Negozio egitearren bakar-bakarrik publikatzen ziren Roman Garaterena bezalako libururik ez da orain publikatzen. Biba euskara!

Sariketa bat: zein liburu den asmatzen duenari, zeruetako loria eta lurrean kontsolazio piska bat emanen zaio sari

Duela urte asko, Bagdad-ko palazio erreztatu eta aintzira azulejodun xuri eta urdinez apainduriko baten goen-goeneko ganbaran, Abdelamir, Abdel Kamelen semea, zerrailaz ate denak hertsit, kandelak biztu, zelebroan eta zerebeloan tabula rasa egin, esibizionistei, eskuin ala ezkerrei, zien higuina mortifikatu, izanak eta ez izanak ahaztu, ongi segurtatu aurreritzi denak banan-banan bihotzetik atera eta baztertu zituela, kontzientzia garbitu, inoizko oroitzapen atsekabe denak bere barrenean xahutu, guztiz purifikatu, tolerantzi ejertzizioak egin, izpiritualak eta korporalak, munduko borondate hoberenaz armatu, eta liburua irakurtzen hasi zen, ilargia zeruetan zegoela, artista batek artista baten gainean egindakoa. Liburu bat, bi liburukitan.

«Dios, ez da desgrazia makala adiskide lerdo bat!», pentsatu zuen, ez dakit zenbat orri irakurririk zeramanean, artista batek artista baten gainean eginda.

Irakurleak irakurtzen jarraitu zuen, kandelak mahain gainean biztuta, aurreritzi eta gogorazio eta oroitzapen txar denak berbizten hasi zitzaizkiola eta ezin zuela ezer egin horren kontra, sentitzen zuen artean apenaturik, alfer-alferrik bait zen barrenaren kontra burrutaktea.

Ikasi zuen gau hartan gauza miragarriarik franko irakurle irakurlariarik! Nola artista bat izan zen, euskaldun poeta bat, sekula izan den poeta hobena, denek txalotzen eta goratzen eta saritzen eta kopiatzen eta plajiatzen eta kantatzen bait zuten; baina, oi mirari, mirariaren, misterio saindu baten bidez, denek gorrotatzen zuten eta inork ezer publikatzen ez zion eta aldizkari guztiek atek hersten zizkioten eta inork ez zuen konprenitzen, artista baten gainean idatzi duen artistak baino.

Eta zeruetako ilargiaren azpian, kandelak ia gastatzen ari zirela, bere aurreritzi eta gogorazio eta oroitzapen txar denak berriro biz-bizturik zeuzkala, pentsatu zuen:

«Dios, adiskide lerdo bat ez da desgrazia makala!»

Abdelamir, Abdel Kamelen semea, egonarri haundiko gizona da, irakurteza bada kontu. Ez zen desanimatu. Alah boteretsuari laguntza eta indarra belauniko eskatu ondoren, gau luze osoa irakur eta irakur eman du, ehun orri, berrehun orri, larehun orri, indize eta guzti (aurkibiderik ez zuen liburak).

Abdelamir impresionaturik dago mundu honetako injustiziaz. Abdelamir tistaturik dago herri ttipietako jende ttipikeriaz artista haundiekin. Abdelamir, kandela itzaliz, belauniko, zeruetako ilargiaren azpian, Alah boteretsuari otoitzean hasi da, esker otoitz emozionatu bat, artista haundiak, azkenean, konprenitu duen eta herri ttipiko jende ttipi guztiei artistaren haundia konprenieraziko dien artista haundia kausitu duelako:

Alah, jaun ahaltzu, boteratsu Alah
begira nazazu adiskidetatik,
etsaieratik neu begiratuko naiz.

Eta ilargia itzali zuen.

Ez dakizula zein liburu den? (Soluzioa hurrengoan).

Argialetxeak eta Unibertsitatea

Denok Euskal Unibertsitatea darabilgu ahotan. Baina Unibertsitatea ez da etxeren bat eta irakas-ikasle mordo bat eta kurtso batzu soil, ezta? Holako esaunde zuhurrak esaten bait dituzte orain zuhurrek. Ba, liburu produkzio unibertsitario bat ere izan behar luke Unibertsitateak. Eta hor ikusten dugu, gure Unibertsitate nahia, «egin bedi argia!», agindu zuen ahalguztidunaren moduko dela nonbait. «Egin bedi Unibertsitatea!». Eta argia ez da bizten. Unibertsitatea ez da sonbrerotik prestidijitatzen. Unibertsitatea ez da Madrilgo baimen miragarri baten lanpara magikotik ere sortzen.

Euskal editorialak ez dira Unibertsitaterik egiten ari. Duela urte batzu agertzen zituzten asmoak eta suharra ikusi, begiratu zer ari diren gaur, eta guztiz «errealista» bihurtu direla sumatzen duzu. Merkatu legeen me-

kanismoek atrapatu dituzte. Saltzen dena produzitzen dizute. Errazen saltzen dena. Eta Unibertsitatea sorrarazi behar zuen plangintza neketsurik, ausartik, kanpaina ongi eramanek lagundurik, ez da ikusten honez gero argitaletxeen liburugintza politikan.

Esate baterako, klasikoak argitaratzen hasi ziren: Axular, Leizarraga, Tartas, etabar. Denok dakigu, kostatzen den lanaren aldean, ez dela oso komertziala eginkizun hori. Horrexegatik utzi da. Orain ez da klasikorik ageri argitaletxeen laster agertzeko liburu zerrendetan. Komertziala ez da. Baina Unibertsitatea prestatzea horixe litzateke. Argitaletxe bakoitzak urtean klasiko bat argitaratzea, esate baterako. Eta, gero, beharbada, klasikoon zabalkundea eta salmenta amankomunean jartzea, besterik ezin bada.

Ez ditugu Argitaletxeok kritikatzeko. Konstatatu egin nahi dugu baka-rrik. Mundu honetan ezer baldin bada, publikoaren gustuak biziarazten edo hilarazten duena, argitaletxeak dira. Ezer kritikatzekotan, publikoa kritikatu beharko genuke, hortakoz. Eta, badakizu, publikoa ez da kritikatzeko.

Irakurleak merke-merke nahi luke liburua. Erdi prezioan. Ahal balitz, liburuak dohan egotea nahiko luke irakurleak. Baina kultura da, hain zuzen, gutien sozializatu duguna oraingoz.

Argitaletxeek ez dute lan erraza. Izan ere, gauza bat da liburua argitaratzea. Eta oso besterik, liburua saltzea.

Idazleak, liburua irakur dadila behar du. Argitaratzaileak, apal-apalago, irakurtzen ez bada ere, sal dadila; hots, eros eta paga dadila. Bestela zorrak egiten bait dira. Eta, liburu baten argitaratzeaz, zorrez bete den argitaletxeak, bere lanak izanen ditu hurrengo liburua argitaratzeko. Dakigunik, behintzat, kapital haundi-haundia darabilen euskal argitaletxerik ez bait dago, egon ere.

Euskal kulturgintzan dagoen eginkizunik mixerableena eta esker txarrekoena argitaratzaile izatea da. Aukerarik ez dago harentzat besterik: edo negoziara jo, eta orduan negoziante bat bihurtu dela esango diogu; edo isil-isilik lanean gogor jarraitu, eta orduan akordatu ere ez gara egiten harekin.

Beraz, gehienek negoziantea jo dute. *Lur*-ek lan zail eta baliosa egin zuen. Euskaldunok lan balios eta zaili diegun esker ona eta estimazioa ongi frogatuta gelditu ziren haren frakasoarekin. *Kriselu*-k politika editorial erraztenari heldu dio. *Gero* berdin ari da. Geroz eta berdinago. *Jakin*-ek *Ekaitza* publikatu zuen eta poesiak argitaratzeko ere prest da-bilkigula orain ematen du: beharbada *Jakin*-en editorial kontzepzioan ondo ajustatzen ez diren arren, errealtatean ederki ajustatzen direlako; argitaletxeak hemen dituzten errealtateetan.

Gero, adibidez. Haseran egin zuen lan ausartena eta zailena. Pro-dukzio politika batetan ausartena. 71n, *Marxen marxismoa*, *Euskal Herriaren Historia*, *Euskal Herriko ekonomiaz*, *Langileria historian zehar*, *Lehen Gizarteak*, eman zituen argitara. 72an, *Marx eta Nazioa*, *Hizkuntza eta pentsakeria*, *Europako ezker berriak*, *Mitxelena Idazlan Hautatuak* eta *Zenbait Hitzaldi*, *Nobela Berria Hego Amerikan*, *Industria berri baten azterketa*, *Pio Baroja*... Lan mardulak. Eta zer argitara du 76an?

Ez da politika agresibo bizi hura jarraitu. Aitzitik, amore eman da. Edo etsi egin da.

Joxe A. Otaegi